

САБРАНА ДЕЛА
ДРАГОСЛАВА МИХАИЛОВИЋА

Фреде, лаку ноћ
Кад су цветале тикве
Петријин венац
Чизмаши
Ухвати звезду падалицу
Лов на стенице
Гори Морава
Злотвори
Јалова јесен
Треће пролеће
Преживљавање
Увођење у посао

**Драгослав
МИХАИЛОВИЋ**

**Кад су цветале
ТИКВЕ**

Copyright © 2015, Драгослав Михаиловић. Сва
ауторска права задржана.
Објављено посредством ауторске
агенције P. & R. Permissions & Rights
Ltd., Limassol, Cyprus.

Copyright © овог издања 2015, ЛАГУНА

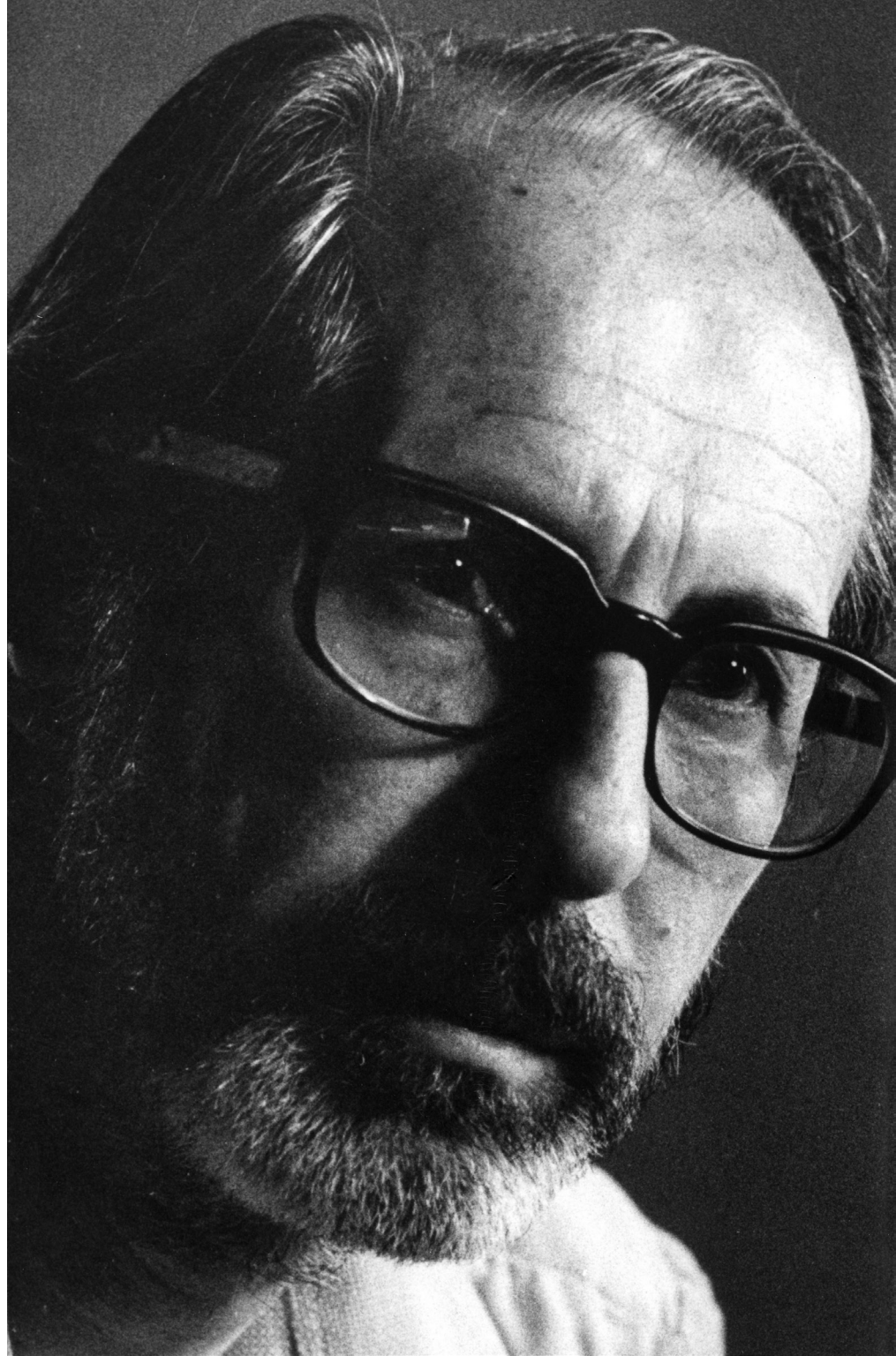
Sabrana dela Dragoslava Mihailovića
Knjiga 2

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Кад су цветале
ТИКВЕ

*Ево, лишени славе своје,
у понижењу великом стојимо,
вођени силом куда нећемо.*

Данилов ученик
(XIII–XIV век)

1.

Не, нећу се вратити. Отишао сам још пре дванаест година, а овде, у Естерсунду, већ сам осам. Имам породицу. Видите оног белоглавог дечака тамо? Да, личи. И јесте Швеђанин. Моја жена га је родила као девојка, пре мене; други су овде обичаји. Дао сам му своје презиме; ота ионако није знао. Сад се зове Арне Сретеновић. Једва се научио да изговори цело своје име. Учим га да говори српски. И, да видите, иде му од руке, доста је бистар. Већ четири пута сам га слао, заједно с његовом мајком, буразеру Влади у Београд. Понели би и паре, разуме се. Буразер их је са својима – он има ћерчицу и синчића – слао на море. А како бих иначе објаснио зашто их шаљем? Ови блесави Швеђани мисле да је Југославија читаво једно море. Не би могли ни да замисле да је неко био у Југославији а да није био на мору. И ја кад пођем, они кажу: „Он је отишао на своје море. Он не може без свог мора.“

Мени је овде лепо. Пре четири године жена и ја смо некако скупили мало пара, узели кредит и почели да дижемо кућицу изван града. Овде је то велики луксуз. У Београду сам живео међу душановачким кућерцима, па бих то хтео и ту. Кућица ми је скоро готова. Није још сасвим готова зато што се ја око тога баш и не ломим превише. Стално нешто око ње или по баштици прчкам. А и ова ти је земља некако јалова; тек што се један снег скине, већ почиње да се спрема други. Лета, оног нашег, такорећи и нема. И увек се нађе нешто посла.

Мој клинац ме обожава; а не могу да кажем, волим и ја њега. Једанпут, пролазим улицом, а он стоји с неким својим другарима и хвали се: „Мој стари је у Југославији био шампион. Новине су о њему писале.“ А ја нисам био југословенски првак. Био сам првак Србије, две године, у велтеру и полусредњој. И свearмијски првак у средњој, кад сам служио војску. А својој мајци Арне каже: „Кад смо оно летос били у нашој Југославији...“

Кад смо се Инге и ја узели, желео сам да имамо децу. И рекао сам јој: „Ако ми не родиш клинца, оставићу те.“ Али у почетку нисмо могли. А после, кад је прешла тридесету, некако је почела да се боји. Наравно, још за то није касно, још она може да роди. И ако бих навалио, родила би га. Али онда сам помислио: можда бих бар тог страха могао да је поштедим? И рекао сам: „Инге, ти се, изгледа, бојиш да родиш?“ Она каже: „Не знам чега се више бојим: тога да родим или тога да ћеш ме оставити. Знаш шта ми је лекар још онда био рекао. А мени је

сада већ тридесет четири.“ „Па, у реду“, рекао сам. „Можда нам више деце и није потребно. Доста нам је наш Арне. Ако се ти сложиш.“ А она почела да ми љуби прљаву блузу.

Волимо се ја и моја Инге. Истина, не онако као да нам је осамнаест или двадесет. Али – волимо се. Помало као другари. Помало можда као инвалиди. Али волимо се. И не причамо много о томе.

На Душановцу сам ишао с најлепшим цурама. Био сам звезда. Ломиле су се око тога која ће више да трза на мене. И правиле себи рекламу ако би ишле са мном. „Она иде с Љубом Шампионом“, говориле би. А моја Инге није лепа, има краћу ногу и ванбрачно дете. Кад је имала дванаест година, сломила је ногу. И остала јој је краћа, за три сантиметра. Није ништа страшно, али – примећује се. Тако је и Арнеа родила. Мислила је да ће то типа задржати. А тип сачекао да се он роди, па нестао. И, чудна ствар, волим је. Некад сам цуре стално мењао. А њу чак и не варам. Ваљда сам оматорео. Тридесет и осма ми је.

Моја Инге уме да буде и џандрљива, као и све остале блесаве жене. Она исто уме да закера: „Опет си унео блато у кућу! Зашто не бришеш ноге?“ И: „Опет те твоје блесаве новине!“ И: „Овде си ми се попео с твојим синдикатом!“ И уопште. По томе су нам, као што видите, обичаји исти. Али као што сам ја научио да поштујем шведске, и она се научила да поштује наше. Некад, у Југославији, волео сам да жвалавим. Ни око чега. Откако сам отишао, међутим – прво језик, а онда и све друго

– постао сам ћутљив! Овде свет, уосталом, и није баш много причљив. И кад дођем кући нерасположен или љут, или кад ме ухвати моје лудило, и ћутим, она ме не дира. Ћути и сама. Није то за жену баш много пријатно, али моја Инге и то поднесе. А кад ме прође, онда можемо по старом. И, мада такве ствари ипак ретко чиним – обично гледам да им помогнем на неки други начин – кад неки наш човек, из Југославије, овде баш заглави, ја га и кући одведем. А народ овде није лош, али, некако, тврд је на пару: отац за сина не зна, син за мајку, свако има своју рачуницу и своју касу. И ретко један другоме у кућу залазе. А моја Инге нас дочекује с осмехом и каже типу српски: „Ми волимо наша Југославија.“ И пере му прљаве гаће, и кува му пасуљ са сланином и сарму, и пребира по нашем вешу и одваја му моје старе кошуље: *док се мало не снађе*. И кад нас је прошле године један такав био покрао – ништа страшно: дрпио једно моје одело и неке ситнице, али ја сам се јео као Месец: ето какви смо! – она ми каже: „Немој да се секираш. Сав је био пропао, јадник. Ми ћемо зарадити друго.“

Пре две године сам се опет био запио – дешава ми се то повремено – и, онако пијан, само сам сео за волан и одјурио право за Југославију. Осам дана нисам долазио на посао. И мирно сам примио отказ. Крив сам, шта имам да се буним? Али мој синдикат се побунио; а овде је синдикат веома јак. „Он“, кажу, „има право да види своју домовину. Он има право да види своје море. Каква смо ми земља ако нашем најбољем раднику не можемо

да дозволимо да види своје море?“ А ја, кажем, нисам имао право, а нисам имао ни воље никога да молим, иако ми се посао баш није мењао: свих осам година сам у истој фабрици. И лепо им, људски кажем: „Шта се, бре, зезате? Какво море, какви бакрачи! Нити сам на море ишао нити који ђаво. Био сам се наждрекао. Зато би ме и у мојој Југославији најурили.“ „А не“, кажу они. „Своје доушнике зато не отпуштају. Отпустили су те зато што си синдикалиста. А уз то ти си још био и болестан! Ми то можемо и да докажемо! Не смеју због тога да те отпусте.“

Главу дајем ако је ико од њих ишта од тога схватио. Они просто мисле да смо сви ми ударени, кеве ми! И кад прођу овуда и чују како урличемо наше песме и овакве сузе ваљамо, они мисле – нисмо читави. ’Леба ми, везе немају. Али, овако резонују: ако си ти луд, слободно и то можеш да будеш, и имаш право на то, само немој да направиш неки изгред. А за мене су овако мислили: тај сигурно јесте ударен, али кад то њему дође, он предосети, па седне у кола и оде у његову луду Југославију. Је ли направио неки саобраћајни прекршај? Није. Је ли учинио нешто друго? Није. Е, па онда, у реду! Зар за нас није још и боље што је отишао?

И прилична се гужва око тога направила. Чак су и неке синдикалне новине почеле да ме бране – излази овде један такав листић: он је, кажу, био болестан. Дошао неки даса из тих новина. „Ма, јок“, кажем му ја, „нити сам био болестан нити је уопште потребно да се око тога прави нека гужва. Наћи ћу

други посао.“ И стварно сам то одмах могао. Али онда ми моја Инге каже: „Кажеш да си крив. А ја теби опет кажем да ми то не можемо да разумемо. Како можеш да будеш крив? Не можеш да будеш крив. Био си болестан! Јер кад неко усред радног времена изненада заустави машину, баци комбинезон и оде у фабрички клуб и тамо за три сата попије двадесет флаша пива, и пословођу, који дође да га позове да се врати, отера у материну и гађа празном флашом, а онда, онако у кошуљи по хладноћи, седне у кола и некуд одјури, тако да му жена и дете пет дана не знају где је, и тек се петог дана, ко зна колико далеко одатле, негде у Аустрији освести и јави телеграмом, и затим се мирно врати као да се ништа није ни десило, онда то стварно нико живи овде не може да схвати. Ко то овде ради? Ко је то овде икад урадио? И баш зато што не можемо да разумемо, ми морамо да мислимо да си био болестан. То је – као некаква менструација. Код вас их, изгледа, имају и мушкарци. И кад их већ имају, имају и право на њих. Зато, пусти ти њих нека они то само терају, немој их задржавати.“

И стварно су ме вратили. А кад сам први пут дошао на посао, само што ми на улазу нису славо-лук били поставили.

У ствари, ја сам овде, помало, популаран. Опет због бокса. Тренирам фабрички клуб. А осим тога, радим и оно што у Југославији никад нисам ни помислио – у синдикату. Кад смо се буразер Влада и ја пре три године срели у Италији и ја му то испричао, он се просто упишао од смеха; у Југославији

стварно ни за шта друго осим за цуре нисам знао; и за бокс, дабоме.

Код куће, наравно, имам наше плоче. Али тамо не волим да их слушама. Растужим се. Не волим да узнемиравам Арнеа и Инге. Он, мој син, изгледа, воли их. У почетку их је пуштао да би, ваљда, мени угоднио. А после их заволео. А ја, кад се зажелим, долазим овамо. Мало ми је лакше откако овде има наших. Готово шест година био сам једини Југословен у целом Естерсунду. А сад нас има готово шестсто. Кад су почели да долазе, очима нисам могао да верујем. И – овде мало жвалавимо по нашки, мало певамо по нашки и мало плачемо по нашки. А онда одемо свако на своју страну.

У ствари, ја им овде дођем – као некакав дрвени адвокат. Казујем им какви су шведски закони: на шта имају право, на шта немају; преводим им кад им шта затреба; овај клуб, ту просторију, шведски синдикати су им дали: ја сам им то средио; доста њих сам у фабрици у којој радим запослио; кад се припремају оне наше приредбе, ја им за фолклор обезбеђујем народне ношње: и то позајмљујем од Швеђана; њихове су мушке ношње сличне словеначким: сналазимо се како умемо. И тако, често сам овде. Често сам овде, и сачекујем оне који долазе, испраћам оне који одлазе. А они долазе, и одлазе, а ја остајем.

И кад ме ухвати моје лудило, кад се смрачим, Инге и Арне ходају око мене на прстима. „Инге“, тада кажем мојој жени, „Инге, срце ми пуца.“ А она каже: „Видим, Љуба.“ У почетку је страховала да ћу

отићи; настраховала се, јадница, поред мене. „Ти, ћеш, Љуба“, каже, „једном отићи од нас. Сешћеш на воз, и оставићеш нам твоја кола и твоју кућу, и нећеш се вратити. Оставићеш нам кола и кућу уместо себе. А шта ће нама кола и кућа уместо тебе?“ „Не буди луда“, кажем ја њој; а она ми још не верује. „Не буди луда, никуд ја нећу отићи. Никуд ја без тебе и Арнеа нећу поћи.“ И, кажем, у почетку ми није веровала, а сад зна: то мора тако да буде; проћи ће ме. И кад ме види таквог, српски ми каже: и она се учи да говори српски: „Па, Љуба, иди мало у твоја Југославија. Сверије је добар, али за тебе је Југославија најбољи на свет. Иди мало у наша Југославија.“ – То *наша* Југославија она каже зато што сви ми, и она, и Арне и ја, имамо двојно држављанство, и шведско и југословенско. То сам такође средно. – А ја јој кажем: „Ти, Инге, као да си се на Душановцу родила.“

Тада узмем од фабрике неколико дана неплаћеног одсуства – и они су на то навикли, па ми више не праве питање – и седнем у кола, па по три дана и три ноћи возим као луд. Ја сам, иначе, пажљив, опрезан возач, и не волим да јурим, али тада немам времена ни за спавање. За воланом само по два-три сата одремам. Тек кад дођем до аустријске и наше границе, зауставим се. Свратим у неки мотел, окупам се, људски се испавам – једанпут сам тако шеснаест сати преспавао – обријем се, пресвучем. И, полако, пређем преко границе.

Тада уђем у Љубљану, или у Цеље или Марибор – ниже да идем немам храбрости: о Београду да вам и

не причам – застанем и паркирам се поред тротоара. И тако останем у колима. Спустим прозоре, гледам око себе и – слушам. И, верујте, Словенци сасвим добро жвалаве по нашки, ништа се не разликују.

И тако, не излазећи из кола, преседим по пола сата или сат или два.

Онда полако кренем натраг. У повратку негде на бензинској пумпи напуним резервоар бензином. Затим пређем аустријску границу, застанем, па из довода натовчим по пуну шаку. Трљам га, њушим: и он ми мирише на Југославију. Намажем се по лицу, по коси, по грудима...

Кући се вратим уморан као куче. А моја жена ми каже: „Ти си се, Љуба, подмладио.“

А о томе како сам дошао овамо, о томе јој не причам. Шта ће њој то? Није ни потребно да зна. То ћу сам носити. То је моја ствар.

2.

Као клинци, мене су мангупи на Душановцу звали Љуба Врапче. То је зато што је кева хтела да има лепо васпитаног сина, па ме научила да киту зовем *врайче*. И у школу сам већ ишао, а тако сам је звао. Мангупи чули – и ето ти.

За време рата, мој буразер Влада, који је пет година старији од мене, радио је илегално. А ми – ја, Јова Јолпаз, Миша Цврчак, Пера Патак – ми ништа, зезали смо маглу. Понекад смо буразеру понешто и пренели. Али ко те за то пита – нити смо знали шта носимо нити нам је то било важно. Углавном, мој матори, који је стално био напољу, морао да шљака да заради за клопу, остављао ме на миру; кева ме такође није дирала: иако ми је швеца била пуних седам година млађа од мене, ја сам био кевин љубимац, њена маза; једино ми буразер није дао очи да отворим: лешио ме како стигне и како ме дохвати.

А онда, четрдесет друге, он оде у шуму: једне ноћи Германци дођоше по њега, а он им ђалну готово на очи, још му је кревет био топао кад су ушли. Они због нечега не дрпише ни ђалета ни кеву. И тако и остаде.

Е, тада настаде рај за мене: наоколо већ почело бомбардовање, школа не ради: вратим се с посла – учио сам занат – па нога: нико те не пита ни где си ни шта радиш.

У лето четрдесет четврте је мени, Патку и Јолпазу једна курва келнерица што се шевила с неким Германцем истог дана скинула јунфер.

Стојимо нас тројица код биоскопа кад наиђе Столе Апаш.

„Клинци“, каже – а он вршњак мог буразера – „је л’ бисте ви вечерас нешто уболи?“

Ми мислимо – зеза се. Гледамо га бело.

„Кроз пола сата“, каже, „будите код купатила.“

Скупимо се ми тамо још пре времена. А панталонице нам овако трепере.

Мало затим дође и Столе. Води још неке.

„Ту сте?“, каже. „Добро. Да кренемо.“

Укупно нас осморица.

Пођемо поред купатила, избијемо на шумицу. Затим, ивицом – око ње – све до њене друге стране, тамо, према Звездари.

Столе каже:

„Де сад, посакривајте се.“

Завучемо се у неки шумушљак, ни нос нам се не види. Чекамо.

Већ полако поче да пада сумрак.

Ђутимо тако петнаест минута.

Питам Јолпаза:

„Шта је, бре, ово?“

„Не знам“, каже.

„Море, да ми идемо. Пребиће ме матори кад види да нисам код куће.“

А Столе већ сикће:

„Ђути ту, мајку ти балаву!“

Уто се на ивици пред нама, доста далеко напред, појави неки Германац. Не видимо га добро. Видиш само како се љуља у широким чизмама и како му се на опасачу клати бајонет. У рукама нешто носи: као некакве конзерве.

Дође тако на тридесетак метара до нас, па седе на траву. Упола се и он сакрио. И пуши.

Сад се више нема куд. Чекамо и даље.

Мало затим ево и ње.

Иде истим путем куда и он, и осврће се.

Ни њу добро не видимо. Видимо само да није баш млада и да има мало криве ноге. У руци носи неку торбицу.

Германац, кад она приђе, устане, загрли је и обоје се увуку у шумицу. И сад више не знамо где су. Унутра већ мрак.

Столе мало причека, па четвороношке одбауља напред. Ми и даље онде чучимо.

Тако потраје, богами, пола сата.

Најзад ево Столета. Зове нас руком.

„Пази сад“, каже. „Германац ће сад да оде. Она ће још мало да поседи унутра. Чим он изађе, ми

ћемо да јој се привучемо. Кад дам знак, скачи. Вас двојица држите јој ноге. Вас двојица руке. Ја јој нећу дати да виче.“

Пођемо за Столетом четвороношке. Увучемо се у шумицу.

Уто, тамо негде пред нама, Германац однекуд устане као да израсте из оног шушмушљака, обуче блузу, сагне се, ваљда да је пољуби, и пође напоље. Она остане седећи. Видимо јој, сасвим нејасно, само главу. Пуши.

Почнемо да јој се примичемо.

И – Германац већ замаче за ивицу. Примиче поред дрвећа.

Кад он одмакне, Столе полако устане и, још погнут, махне нам руком.

Пред нама, тамо, жена устаје. Још пуши, али полако прикупља прње око себе. Ставља у торбицу оне конзерве.

На прстима, кријући се иза жбуња, сасвим јој се примакнемо. Онако отпозади, Столе јој одједном скочи право на главу и обори је на земљу. Шакама јој притисне уста и потмуло виче:

„Држи је! Држи јој руке!“

Притрчимо и ми – и направи се читава гужва. Не зна се ко кога држи.

Она се рита, брани и у тој збрци одједанпут нам се некако измигољи. И вукући се нагуз, измаче се метар-два.

Са црвеним флекама на бледом лицу, готово загушена, немајући времена ни да устане, са

задигнутом сукњом над белим, помало дебелим бутинама, отуда псује:

„Ма шта ’оћете, мајку вам слинаву! ’Оћете минцу? А? ’Оћете минцу? Па ево вам! Де да вас видим шта можете!“

Ми се збунисмо. Готово да се покупимо.

Али Столе, као да је само то чекао, скочи као зец и већ јој ускочи између ногу. Зграби је за бутине и завали на леђа. Нервозно поче да се откопчава.

„А ти?“ , каже. „А ти шта ’оћеш? ’Оћеш да кажемо четницима, па да те ошишају? Је л’ то ’оћеш?“

Па онда нама:

„Држ’ јој руке! Држи јој руке, шта бленеш!...“

Кад смо се сви изређали, она се, онако рашчепљена, знојава, јадна, полако усправи на лактове.

„Је л’ вас има још који? Је л’ вас има још, мајку вам ништачку? Сву сте ми блузу исцепали, мајку вам усрану! Нећете ваљда да ми је купите. Боље да је исцепате. Како ћу, оваква, кући? Је л’ вас има још таквих, мртву вам мајку!“

И псујући, жмури од беса...